

Олеся Ісаюк

Науковий співробітник Центру досліджень визвольного руху, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка, аспірант Maria Curie-Skłodowska University (Люблін, Польща)

У статті на матеріалі публічних розпоряджень німецької окупаційної влади розкриваються методи її впливу на цивільне населення Львова. Проаналізовано політику окупаційної влади у сферах продовольчого забезпечення, фінансів, санітарії, а також дискримінації євреїв. Показано, як шляхом обліку та регуляції повсякденного життя німецька влада ускладнювала діяльність антинацистського підпілля. Ключові слова: нацистська окупація, розпорядження, Львівське староство, гетто.

Olesia Isaiuk

Politics of German occupation administration towards civil population of Lviv in the mirror of public order (1941—1944)

Based on public orders the article analyses administrative methods of German occupation administration towards civil population of Lviv. It is analyzed occupational policy in the spheres of meal supply, financial regulation, medical care and ways of Jew discrimination. Bureaucratic control on daily life is demonstrated as way to fight with anti-Nazi underground.

Key words: Nazi occupation, order, Lviv city administration, ghetto.

ПОЛІТИКА НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ ЩОДО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА У ДЗЕРКАЛІ УРЯДОВИХ ОГОЛОШЕНЬ (1941–1944 рр.)

Тема нацистської окупації України в 1941—1944 роках постійно перебуває в центрі уваги дослідників Другої світової війни, але, попри велику кількість праць, окремі її аспекти залишаються малодослідженими. До таких належить питання регуляції німецькою адміністрацією щоденного життя мешканців окупованих територій.

Дослідження функціонування окупаційного режиму у різних частинах України відкриває можливості виявлення його регіональних особливостей. Наразі практично немає розвідок такого спрямування на матеріалі конкретних населених пунктів, попри те, що можна досліджувати реалії трьох різних моделей окупації: Генерального Губернаторства (Галичина), винятково жорсткого режиму в Райхскомісаріаті Україна та зони військової адміністрації на Сході України (Харківщина, Луганщина).

Проблеми окупаційної політики Третього Райху щодо населення Львова, висвітлювали у своїх працях переважно польські історики, зокрема Влодзімеж Бонусяк¹ та Гжегож Грицюк². Перший досліджував окупаційну політику Третього Райху на матеріалі Західної України загалом, тому Львів у його дослідженні посідає порівняно незначне місце. Проте у розділах, присвячених становищу населення, більшість представленого матеріалу стосується саме Львова. Натомість Г. Грицюк присвятив своє дослідження виключно Львову, зосередившись на становищі поляків. Дослідження Г. Грицюка охоплює всі сторони і аспекти окупаційної політики: від загальних теоретичних підстав до цілком конкретних акцій влади (видачі особистих документів чи організація постачання харчів). Г. Грицюк досліджує як політику окупантів, так і реальне життя міста внаслідок впровадження окупаційних заходів.

Серед українських дослідників окупаційну політику та її вплив на життя населення досліджував Костянтин Курилишин,

¹ Bonusiak W. *Małopolska Wschodnia pod rządami III Rzeszy*. — Rzeszów: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1990. — 201 s.

² Hryciuk G. *Polacy we Lwowie. 1939 — 1944. Życie codzienne*. — Warszawa: Książka i Wiedza, 2000. — 433 s.

див. його працю «Українське життя в умовах німецької окупації 1941—1944»³. На матеріалі газетних заміток автор розглядає основні тенденції нацистської політики щодо українців на всій території України. Оскільки К. Курилишин не ставив собі за мету вивчити окупаційну політику у регіональних межах, його дослідження являє собою дещо узагальнений аналіз загальноукраїнської ситуації з акцентом на специфіці окремих регіонів.

Для вивчення окупаційного режиму важливо аналізувати не лише офіційні документи адміністрації; значно інформативнішими можуть бути масові документи на зразок публікованих розпоряджень, які поширювалися через газети та оголошення.

Аналіз тематики оголошень показує, наскільки докладно і строго окупанти регламентували повсякденне життя міста, які сфери міського життя цікавили їх передусім, а які — меншою мірою, дозволяє приблизно оцінити міру репресивності режиму та його специфіку в окремо взятому місті. Оскільки публічні розпорядження були в першу чергу засобом інформування населення про наміри адміністрації, розгляд оголошень дає найкращі результати при дослідженні регламентації побуту у воєнному Львові. Разом з тим, аналіз розпоряджень не може дати вичерпної картини життя міста, оскільки їх виконання часто виглядало інакше, ніж це передбачалося. Тому дослідження політики нацистів на матеріалі оголошень дає уявлення про німецьку візію «ідеального» Львова того часу, а також ілюструє шляхи вирішення актуальних проблем міста.

Метою цієї статті є дослідити політику німецької окупаційної адміністрації у Львові щодо цивільного населення міста на прикладі оголошень. Під поняттям «політика окупаційної адміністрації» розуміється послідовність заходів, спрямованих на регламентацію, контроль, уніфікацію повсякденного життя міста.

Основним репрезентантом цивільної адміністрації у Львові періоду 1941—1944 рр. було Міське староство Львова. Об'єктом його уваги були сфери, від функціонування яких залежало життя міста: розподіл житла, харчове постачання, медичне забезпечен-

³ Курилишин К. *Українське життя в умовах німецької окупації (1939—1944 рр.): за матеріалами україномовної преси / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, Львів. від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського — Львів: б.в., 2010. — 325 с.*

ня, захист міста від повітряних нальотів. Враховуючи прагнення окупантів контролювати усі сфери життя на підвладній території, вивчення таких розпоряджень дає можливість скласти цілісне уявлення про окупаційну політику нацистської Німеччини відносно населення окремо взятого міста.

Хронологічні рамки збігаються з періодом окупації Львова, тобто охоплюють середину 1941—1944 рр.

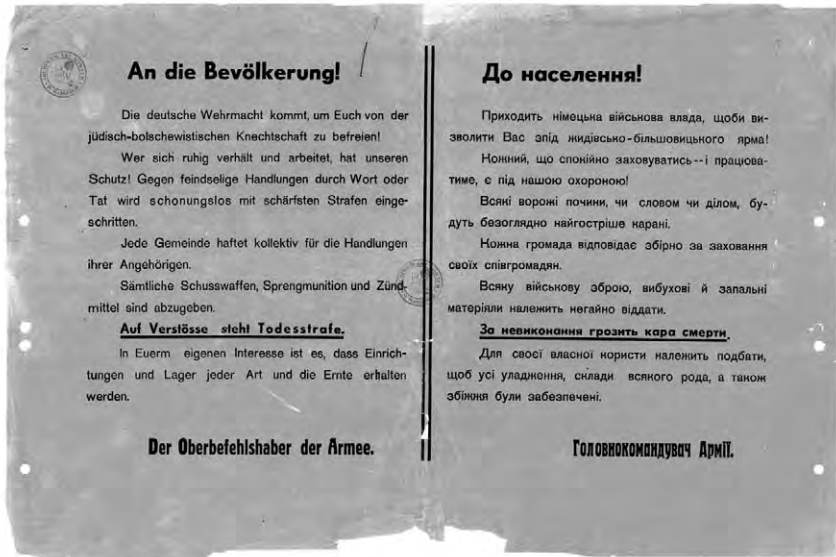
Основним джерелом для дослідження послужили плакати, які зберігаються у фондах Архіву нових актів у Варшаві. Вони є частиною фонду 540/1 під назвою «Міське староство Львова. 1941—1945 рр.» та складають 217, 218, 219, 220, 221 та 222 справи фонду. Разом вони утворюють відносно повну збірку оприлюднених окупаційних розпоряджень за 1941—1943 рр. Всього у складі фонду збережено 42 плакати, які за тематикою стосуються різноманітних сфер життя.

Крім видання плакатів, окупаційна влада постійно публікувала свої розпорядження майже в кожному номері польськокомовного часопису «*Gazeta Lwowska*». Але слід зазначити, що розпорядження, поширювані в формі оголошень, та розпорядження, публіковані в газетах, майже не дублюються і являють собою два самостійні, хоча пов'язані тематично комплекси документів.

Публічні оголошення виконували одночасно кілька функцій. Насамперед інформаційну, адже служили засобом поширення інформації про нововведення чи заборони. Другою функцією оголошення була пропагандивна. Докладні розпорядження створювали враження упорядкованості життя та фаховості окупаційного управління. Стиль оформлення та масовість плакатів мали сприяти формуванню уявлення про авторитетність і впевненість влади, яка в стані контролювати всі сфери людського життя і спротив якій є практично неможливий. Відповідно, плакат мав також чинити психологічний вплив на населення.

Пропагандивний характер мало, зокрема, перше розпорядження військового командування Вермахту від 30 червня 1941 р., адресоване населенню щойно захопленого Львова, що, як написано в документі, звільнялось від «жидо-більшевицьких поневолювачів»⁴. Командування Закликало зберігати спокій та займатися

⁴ *Archivum Akt Nowych (dalej — AAN). — Zesp. 540/1. — Spr. 217. — S. 1.*

*Звернення німецького військового командування до населення.
Червень 1941 р.*

повсякденними справами, а також наказувало здати зброю⁵. Подібне розпорядження вийшло через три місяці, 30 серпня 1941 р. У ньому голова уряду дистрикту Галичина доктор Л. Льозакер інформував населення про те, що Галичина оголошується мирним регіоном і, у зв'язку з цим, наказував здати зброю та оптичні прилади. Тим, хто не виконає розпорядження, загрозувала смертна кара⁶. Обидва розпорядження демонстрували бажання військової влади не допустити масових заворушень у місті.

Реєстрація населення і видача особистих документів

Протягом усього часу окупації влада велику увагу приділяла питанню документів. Уже 20 вересня 1941 р. усі мешканці Львова німецького походження мали зареєструватися в управлінні старости протягом тижня від моменту появи оголошення. Німці, які змінили місце проживання, мали повідомити про це владу. Ті, хто

⁵ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 217. — S. 1.

⁶ Ibidem. — S. 2.

<h2>EINWOHNER GALIZIENS!</h2>	<h2>МЕШКАНЦІ ГАЛИЧИН!</h2>	<h2>MIESZKĄCY GALICJI!</h2>
<p>Die Befriedung Galiziens ist restlos durchgeführt. Wer nicht zum Waffentträger bestimmt ist, hat keinen Grund zum Besitz von Waffen. Alle Waffen und Munition, die gefunden wurden oder werden oder sonstwie in den Besitz von Einwohnern des Distrikts Galizien gelangten oder gelangen, sind sofort bei der nächsten Ortskommandatur oder deutschen Wehrmacht oder der nächsten deutschen Polizeidienststelle abzuliefern.</p>	<p>В Галичині введено стан цілковитого миру. Ніхто, крім уповноважених до того людей, не має підстав бути в posiadani зброї. Кожний мешканець Галичини має вську зброю і амуніцію, яку знайшов чи знайде — зглядно в який небудь інший спосіб дістав чи дістане у свої руки — негайно віддати найближчій місцевій команді Німецької Армії, або найближчій станції Німецької Поліції.</p>	<p>W Galicji zaprowadzone stan całkowitego pokoju. Kto nie jest upoważniony do posiadania broni. Wszystkie broń i amunicja, którą mieszkańcy Galicji znaleźli czy znaleźli, lub która w jakikolwiek inny sposób dostała się czy dostanie się w ich posiadanie — należy niezwłocznie oddać najbliższej miejscowej komendzie Armii Niemieckiej albo najbliższej placówce Policji Niemieckiej.</p>
<p>Dasselbe gilt für Haaren — oder Bautegut sowie optische Geräte.</p>	<p>Це саме відноситься до військово-добичної власности (таким оптичні апарати).</p>	<p>To samo dotyczy wojskowego i zdobytego majątku (tak optyczne aparaty).</p>
<p>Wer diese Anordnung nicht gewissenhaft befolgt, hat allerstrangste Bestrafung, unter Umständen Todesstrafe zu gewärtigen.</p>	<p>Хто не виконає совісно цього зарядження, нарадиться на найвищі карі, залежно від обставин, включно до карі смерті.</p>	<p>Kto nie wypełni sumiennie tego zarządzenia poniesie najsurowsze kary, włącznie w zależności od warunków do kary śmierci.</p>
<p>Landung, den 30. August 1941.</p>	<p>Ваш, den 30 серпня 1941.</p>	<p>Land, dnia 30 sierpnia 1941.</p>
<p>Der Gouverneur des Distrikts Galizien in Vertretung: Der Chef des Amtes gen.</p>	<p>Губернатор Дистрикту Галичин в наступстві: Мер УПАУК</p>	<p>Gouverneur Distrikts Galicji in zastępstwie Chef Urzęd:</p>
<p>Dr. LOSACKER</p>	<p>Др. ЛОСАККЕР</p>	<p>Dr. LOSACKER</p>

Оголошення про впровадження у Галичині окупаційних порядків.
30 серпня 1941 р.

не встиг зареєструватися з об'єктивних причин, мали зробити це до 10 жовтня 1941 р.⁷ Реєстрації не підлягали військовослужбовці Вермахту, службовці поліції, СД, представники центральних органів влади та прикордонних частин⁸. Німці за походженням могли використовувати у якості посвідчення паспорт, де вказувалася етнічна приналежність⁹. Також їм надавалося право пересування містом без додаткових документів¹⁰.

Від 20 вересня 1941 р. втрачали чинність усі документи, які дозволяли мешканцям пересуватися містом під час комендантської години. Нове посвідчення можна було отримати в старостві від 1 жовтня¹¹.

⁷ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 219. — S. 22.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem. — S. 18.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

У 1942 р. для місцевого населення влада запровадила окремі посвідчення — так звані кенкарти, де фіксувалися основні дані особи. Про це повідомляло оголошення від 25 серпня 1942 р. Кенкарти запроваджувалися як єдине посвідчення особи для ненімців на території Дистрикту «Галичина», їх зобов'язані були отримати всі мешканці ненімецького походження. Кенкарта була дійсною тільки за наявності фотографії. Неотримання її загрожувало штрафом у 1000 злотих або тримісячним ув'язненням. Кенкарти для населення Львова розпочали видавати через рік після цього оголошення. Документ мав отримати кожен українець та поляк, старший 15 років. Процедура отримання кенкарти виглядала так: кожен бажаючий отримати карту мав заповнити анкету в житловому управлінні за місцем проживання і через три дні забрати карту. До анкети слід було додати метрику (свідоцтво про народження), посвідчення особи, посвідчення з польського або українського допомогового комітету, 3 фотокартки; сплатити збір — 4 злоті. Прийом документів і видача кенкарт відбувалися за графіком згідно з алфавітним переліком прізвищ, порушення цього порядку каралося штрафом у розмірі 10 тисяч злотих¹².

У липні 1942 р. з'явилося розпорядження, згідно з яким всі колишні офіцери польської армії мали зареєструватися у львівському старостві або старостві за місцем проживання. Реєструватися зобов'язували також тих офіцерів, які раніше перебували в німецькому ув'язненні або полоні. У разі зміни місця проживання належало перереєструватися протягом тижня, причому у будь-якому випадку офіцер мав з'явитися для реєстрації особисто¹³.

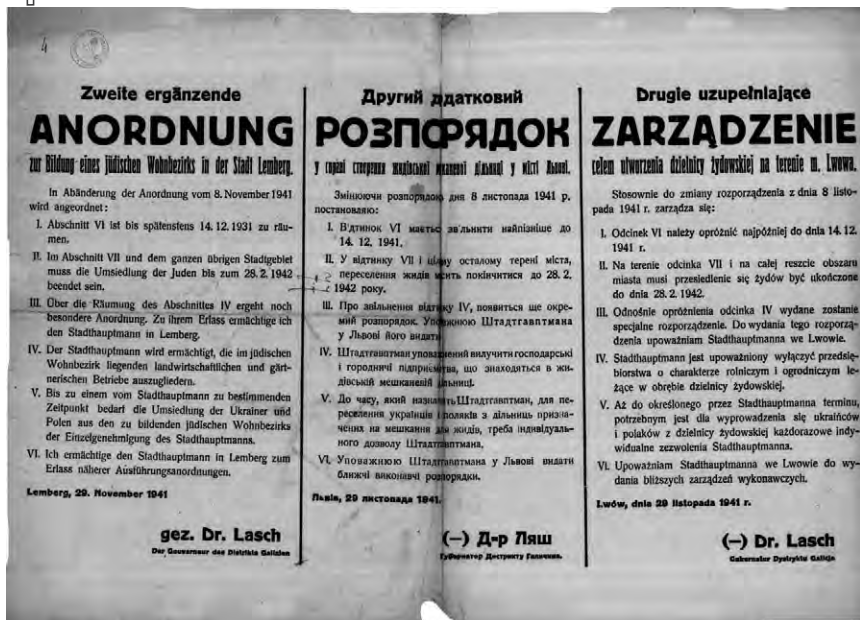
Облік населення та наявних ресурсів

У середині жовтня 1941 р. староство розпорядилося зареєструватися в управлінні страхування всім, хто до 1 вересня 1939 р. отримував пенсії уряду — інтелектуальним працівникам, інвалідам, вдовам та сиротам. Для реєстрації слід було пред'явити посвідчення особи, рішення про надання пенсії, посвідчення вдови чи сироти, квитанцію з останньої виплати пенсії, довідки про зайнятість та засоби утримання, що не враховували розмір пенсії¹⁴.

¹² AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 221. — S. 17.

¹³ Ibidem. — S. 7.

¹⁴ Gazeta Lwowska. — 1941. — 10 października. — S. 4.

Повторне оголошення про створення гетто у Львові.
29 листопада 1941 р.

У листопаді 1941 р. зобов'язали реєструватися усіх медсестер, санітарів, масажистів та інший медичний персонал¹⁵.

У лютому 1942 р. реєструватись зобов'язали усіх лікарів під загрозою заборони практики¹⁶. У січні 1943 р. цю вимогу було повторено, але цього разу обов'язок реєстрації діяльності не стосувався лікарів-євреїв. Для реєстрації лікар повинен був подати метрики батьків, лікарський диплом, дозвіл на практику, посвідчення про спеціалізацію та посвідчення про зайнятість¹⁷.

Від 16 до 25 березня 1942 р. у старостві мали зареєструватися усі ремісники Львова. Реєстрація автоматично робила їх членами міської спілки робітників та зобов'язувала сплачувати членські внески, розмір яких відрізнявся в залежності від національності платника. Поляки мали вносити 80 злотих з особи, українці —

¹⁵ *Gazeta Lwowska.* — 1941. — 28 października. — S. 4.

¹⁶ *Ibidem.* — 1942. — 28 lutego. — S. 4.

¹⁷ *Ibidem.* — 1943. — 12 stycznia. — S. 4.

70 злотих з особи; найменшу суму платили німці — 50 злотих з особи¹⁸. Окремій реєстрації підлягали всі кравці, шевці, ткачі, подушники та представники інших професій, що мали відношення до обробки матеріалів та пошиття одягу і взуття. Одночасно власники текстильних підприємств мали подати дані про своє підприємство — розташування, розміри, кількість працівників, величина фінансових оборотів за 1941 рік¹⁹. Аналогічно були змушені реєструватися власники підприємств, де виготовляли металеві вироби або займалися обробкою металу²⁰.

З лютого 1943 р. всі львівські німці (чоловіки у віці від 16 до 65 років та жінки у віці 17—54 років) були зобов'язані зареєструватися в управлінні праці²¹.

Для окупаційної адміністрації було характерним ведення ретельного обліку всіх доступних ресурсів. За влучним зауваженням Г. Грицюка, у Львові під час німецької окупації бракувало роботи за фахом для всіх, крім бухгалтерів²².

На початку жовтня 1941 р. було оголошено про огляд всіх коней з упряжжю в місті, який мав відбутися на незабудованій території між вулицями Болгарською і Кадетською (район сучасного парку імені Богдана Хмельницького)²³.

27 квітня 1942 р. було оголошено про обов'язкову реєстрацію всіх наявних у жителів міста велосипедів. Місцем реєстрації були поліцейні управління за місцем проживання. Працівники управлінь видавали власникові велосипеда посвідчення на право володіння ним. Реєстрація проводилася щоденно між 15 і 16 годинами, згідно зі списком за прізвищами²⁴. Найвірогідніше, велосипеди брали на облік з метою можливого забезпечення резерву для піхотних військ Вермахту, в яких використовувалися велосипеди.

На початку 1942 р. міська влада розпорядилася провести облік усіх покинутих помешкань²⁵. Обов'язок повідомляти управління

¹⁸ *Gazeta Lwowska*. — 1942. — 14 marca. — S. 4.

¹⁹ *Ibidem*. — 23 kwietnia. — S. 4.

²⁰ *Ibidem*. — 24 kwietnia. — S. 4.

²¹ *Ibidem*. — 1943. — 26 lutego. — S. 4.

²² Hryciuk G. *Polacy we Lwowie. 1939 — 1944. Życie codzienne*. — Warszawa: «Książka i Wiedza», 2000. — S. 175.

²³ *Gazeta Lwowska*. — 1941. — 2 października. — S. 4.

²⁴ *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 220. — S. 5.

²⁵ *Ibidem*. — 1942. — 7 lutego. — S. 4.

міста про наявні вільні приміщення зафіксовано і в оголошенні від січня 1943 р., яке, окрім цього, зобов'язувало мешканців міста подати до житлового управління перелік їхньої нерухомої власності. Особливо суворому облікові підлягала власність етнічних німців²⁶.

В умовах гострої нестачі ресурсів для потреб фронту з початку 1942 р. обліку підлягали і предмети хатнього побуту, які дозволялося вивозити чи викидати тільки з дозволу староства²⁷. У листопаді 1943 р. для усіх мешканців міста, старших 10 років, встановлювались норми старих речей і сміття, які потрібно було здати з метою подальшої їх переробки²⁸.

У травні того ж року було оголошено про загальний облік великої рогатої худоби, овець і свиней. Його мали провести представники влади²⁹.

Забезпечення міста харчами і промисловими товарами

Найактуальнішою проблемою протягом усього часу окупації залишалось забезпечення міста продовольством. Перше розпорядження щодо цього з'явилося 6 серпня 1941 р. Воно встановлювало норми продажу харчів у роздрібній торгівлі. Згідно з ним, «в одні руки» можна було продавати не більше 2 кілограмів хліба на тиждень, 200 грамів м'яса, 200 грамів жирів, 400 грамів цукру, 100 грамів солодоців на місяць³⁰. Купувати мав право голова сім'ї або особа, яка вважалася старшою в домі, при чому – лише у певні дні тижня, на які припадало обслуговування людей з тими чи іншими прізвищами. Підставою для отримання норми харчів були харчові картки. Мешканці отримували їх за місцем проживання, а працівники лікарень і допомогових організацій були зобов'язані щотижня з'являтися у харчове управління староства для отримання карток на всіх хворих або підопічних їхньої установи³¹.

Запроваджена цим розпорядженням карткова система працювала неефективно, передусім через постійну нестачу харчів для цивільного населення, оскільки пріоритетним було забезпечення фронту та армії. З ситуації виходили штучним продовженням стро-

²⁶ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 7.

²⁷ Gazeta Lwowska. — 1942. — 7 lutego. — S. 4.

²⁸ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 7.

²⁹ Ibidem. — Spr. 221. — S. 3.

³⁰ Ibidem. — Spr. 219. — S. 1.

³¹ Ibidem. — Spr. 219. — S. 1.

ку дії карток на ті чи інші товари або заміною одних харчів іншими³². Одне з оголошень від лютого 1942 р. демонструє також третій варіант розв'язання проблеми: концентрація наявних запасів певного товару та продаж їх у заздалегідь визначені дні. В інші дні картки на відповідні товари не можна було реалізувати. Прикладом такого підходу є ситуація із забезпеченням м'ясом узимку 1941—1942 рр. Нестача м'ясних запасів змусила владу оголосити, що м'ясо за картками можна буде придбати від 15 до 28 лютого за картками, виданими протягом 15—21 лютого 1942 р. Усі м'ясні картки, видані раніше, які не вдалося «отоварити», ставали недійсними³³.

Поступово продовольча криза посилювалася. Хронічне недоїдання мешканців міст ставало повсякденністю, тому у жовтні 1943 р. було запроваджено нижчі норми споживання, про що повідомила «Gazeta Lwowska» у випуску від 22 вересня 1943 р.³⁴

Загальні харчові норми не поширювалися на етнічних німців, через що розподіл харчів перетворився на ще один спосіб нагадати місцевому населенню про його підневільний статус. Прикладом такого підходу є розпорядження від 1 жовтня 1943 р., згідно з яким усіх споживачів у Львові поділили на дві категорії — «звичайних» та упривілейованих. До останніх належали працівники державних закладів, ті, хто виконував роботу в інтересах Райху, службовці окупаційної адміністрації та члени родин усіх цих категорій³⁵. Після нововведень місячний раціон для «звичайного» громадянина дорослого віку мав виглядати так: 9000 грамів хліба, 125 грамів кави, 300 грамів цукру, 500 грамів мармеладу, до 400 грамів молока. Хліб міг бути замінений мукою — її норма складала 750 грамів на дорослого в місяць та 3375 грамів на дитину³⁶. Привілейовані споживачі отримували ще додатково 500 грамів м'яса на дорослого або 400 грамів на дитину, жирів — 500 і 250 грамів, картоплі — 200 і 50 кілограмів відповідно³⁷.

Як реакція на незграбність офіційної системи забезпечення у Львові з'явилася стихійна торгівля. Ринки стали для більшості

³² Hryciuk G. *Polacy we Lwowie. 1939 — 1944. Życie codzienne.* — Warszawa: «Książka i Wiedza», 2000. — S. 121.

³³ *Gazeta Lwowska.* — 1942. — 12 lutego — S. 4

³⁴ *Ibidem.* — 22 września — S. 4.

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.* — 1943. — 22 września — S. 4.

³⁷ *Ibidem.*

Anordnung Nr. 28

Bis auf Widerruf setzt ich innerhalb des Stadtgebietes Lemberg nachstehende Höchstpreise für Obst- und Gemüse fest:

Bezeichnung der Ware	Erzeugerpreis:	Verbraucherpreis:
1. Weisskohl-Ferbat	100 kg bis 16,-21	1 kg bis 0,25 Zl.
2. Rotkohl	" " 18,-	" " 0,30
3. Wirsingkohl	" " 18,-	" " 0,30
4. Rote Rüben aus dem	" " 20,-	" " 0,25
5. Mohren ohne Laub	" " 23,-	" " 0,30
6. Meerrettich aus dem	" " 54,-	" " 0,70
7. Rettich grosse	" " 50,-	" " 0,65
8. Kohlrabi aus dem	" " 35,-	" " 0,70
9. Gurken/Feldsalat	" " 15,-	" " 0,20
10. Einbeleggurken	" " 25,-	" " 0,35
11. Tomaten Fremdl. rot	" " 44,-	" " 0,60
12. " grün	" " 30,-	" " 0,40
13. Pflüßbohnen	" " 45,-	" " 0,60
14. Erbsenschoten	" " 50,-	" " 0,65
15. Buschbohnergrün	" " 44,-	" " 0,60
16. " wachst	" " 44,-	" " 0,60
17. Stangenbohnen	" " 50,-	" " 0,65
18. Knoblauch	" " 65,-	" " 1,00
19. Zwiebel-ausgerent	" " 30,-	" " 0,40
20. Porree	" " 54,-	" " 0,70
21. Petersilie	100 kg bis 16,-	1 Bund 0,10
22. Radieschen	100 kg bis 16,-	1 Bund 0,15
23. Schnittlauch	100 Bund 7,-	1 Bund 0,10
24. Kürbis	100 kg bis 16,-	1 kg bis 0,20
25. Frühkartoffeln	" " 29,-	" " 0,30
26. Aepfel im ganzen St.	" " 80,-	" " 1,-
27. Aepfel II. Qualit.	" " 74,-	" " 0,85
28. Kochapfel	" " 38,-	" " 0,50
29. Birnen (mit weissen Fleck)	" " 80,-	" " 1,-
30. Birnen II. Qualit.	" " 65,-	" " 0,80
31. Brombeeren rotweiss	" " 80,-	" " 1,-
32. Brombeeren weiss	" " 50,-	" " 0,65
33. Pfauen-äpfel	" " 90,-	" " 1,20
34. Preiselbeeren	" " 80,-	" " 1,-
35. Stachelbeere	" " 150,-	" " 1,90
36. Pflaechen	" " 85,-	" " 1,10
37. Pflaechen anderer Art	" " 65,-	" " 0,85

Verbotene Preise treten mit sofortiger Wirkung in Kraft. Sie dürfen nicht unterschritten, noch aber überschritten werden. Jede Ware muss mit einer sichtbaren und verbleibenden Preisbeschriftung versehen sein. Preisbeschriftungen dürfen ohne Genehmigung werden bis zu 5.000 Zl. in Höchstpreismässen bis zu 5 Minuten leicht bestaunt.

Der Stadthauptmann KUJATH

Розпорядок ч. 28

Установлюю аж до відкликання такі максимальні ціни для продажів овочів і фруктів в обсязі міста Львова.

Описание товара	Нормальная цена в продуктах	Максимальная цена продажи
1. Капуста белая осенняя	100 кг до 16,-	1 кг до 0,25 Зл.
2. Капуста черешковая	" " 18,-	" " 0,30
3. Капуста кольраби	" " 18,-	" " 0,30
4. Буряк красный	" " 20,-	" " 0,25
5. Морковь без листьев	" " 23,-	" " 0,30
6. Хрен без листьев	" " 54,-	" " 0,70
7. Редиска белая	" " 50,-	" " 0,65
8. Кабачки без листьев	" " 35,-	" " 0,70
9. Огурцы свежие	" " 15,-	" " 0,20
10. " консервированные	" " 25,-	" " 0,35
11. Помидоры свежие	" " 44,-	" " 0,60
12. " зеленые	" " 30,-	" " 0,40
13. Фасоль «зеленая»	" " 45,-	" " 0,60
14. Горох стручковый	" " 50,-	" " 0,65
15. Фасоль стручковая	" " 44,-	" " 0,60
16. " зеленая	" " 44,-	" " 0,60
17. Фасоль чечевичная	" " 50,-	" " 0,65
18. Чеснок	" " 65,-	" " 1,00
19. Шалфей лекарственный	" " 30,-	" " 0,40
20. Порей	" " 54,-	" " 0,70
21. Петрушка	100 кг до 16,-	1 пучок 0,10
22. Редис белый	100 кг до 16,-	1 пучок 0,15
23. Трехлопастный	100 кг до 16,-	1 пучок 0,10
24. Дыня	100 кг до 16,-	1 кг до 0,20
25. Картофель молодой	" " 29,-	" " 0,30
26. Яблоки I сорта	" " 80,-	" " 1,-
27. Яблоки II сорта	" " 74,-	" " 0,85
28. Яблоки столовые	" " 38,-	" " 0,50
29. Груши I сорта	" " 80,-	" " 1,-
30. Груши II сорта	" " 65,-	" " 0,80
31. Смородина красная	" " 80,-	" " 1,-
32. Смородина белая	" " 50,-	" " 0,65
33. Смородина черная	" " 90,-	" " 1,20
34. Голубика	" " 80,-	" " 1,-
35. Крыжовник белый	" " 150,-	" " 1,90
36. Шалфей	" " 85,-	" " 1,10
37. Шалфей другой сорта	" " 65,-	" " 0,85

Запрещенные цены вступают в силу немедленно. Они не могут быть снижены, но и превышать их не разрешается. Каждая вещь должна быть маркирована, маркировка должна оставаться неизменной. Цены должны быть вывешены на видном месте. Маркировки должны быть вывешены до 5.000 Зл. в максимальных ценах до 5 минут легко проверяются.

Der Stadthauptmann KUJATH

Zarządzenie Nr. 28

Ustalam do odwołania następujące ceny maksymalne dla sprzedaży owoców i jarzyn w obrębie miasta Lwowa.

Oznaczenie towaru	Normalna cena w produktach	Maksymalna cena sprzedaży
1. Kapusta biała jesienna	100 kg do 16,-21	1 kg do 0,25 Zl.
2. Kapusta czarna	" " 18,-	" " 0,30
3. Kapusta włoska	" " 18,-	" " 0,30
4. Burak czerwony	" " 20,-	" " 0,25
5. Marchew bez liści	" " 23,-	" " 0,30
6. Chren bez liści	" " 54,-	" " 0,70
7. Rzedisz czarna	" " 50,-	" " 0,65
8. Kalafior bez liści	" " 35,-	" " 0,70
9. Ogórki gruntowe	" " 15,-	" " 0,20
10. Ogórki konserwowe	" " 25,-	" " 0,35
11. Pomidory świeże	" " 44,-	" " 0,60
12. " zielone	" " 30,-	" " 0,40
13. Fasola „zielona”	" " 45,-	" " 0,60
14. Groch strączkowy	" " 50,-	" " 0,65
15. Fasola zielona strączkowa	" " 44,-	" " 0,60
16. Fasola zielona strączkowa	" " 44,-	" " 0,60
17. Fasola ciecierzycowa	" " 50,-	" " 0,65
18. Czosnek	" " 65,-	" " 1,00
19. Cebula dojrzala czarna	" " 30,-	" " 0,40
20. Porzeczka	" " 54,-	" " 0,70
21. Pietruszka	100 kg do 16,-	1 wiązka 0,10
22. Rzodkiewka	100 kg do 16,-	1 wiązka 0,15
23. Szalotka	100 wiązka 7,-	1 wiązka 0,10
24. Dynia	100 kg do 16,-	1 kg do 0,20
25. Kartofel młody	" " 29,-	" " 0,30
26. Jabłka I sortu, bez liści	" " 80,-	" " 1,-
27. Jabłka II sortu	" " 74,-	" " 0,85
28. Jabłka stołowe	" " 38,-	" " 0,50
29. Gruszki I sortu, bez liści	" " 80,-	" " 1,-
30. Gruszki II sortu	" " 65,-	" " 0,80
31. Ożynki ogrodowe	" " 80,-	" " 1,-
32. Ożynki lesne	" " 50,-	" " 0,65
33. Śliwki węgierskie	" " 80,-	" " 1,-
34. Borowki	" " 80,-	" " 1,-
35. Grzyby prawdziwe	" " 150,-	" " 1,90
36. Grzyby kurki	" " 85,-	" " 1,10
37. Grzyby innego rodzaju	" " 65,-	" " 0,85

Wskazywane ceny wstępują w życie natychmiast. Nie mogą one być obniżone, ale i przekroczone nie są dozwolone. Każda rzecz musi być oznaczona ceną maksymalną i dobrze znacząco. Wywieszanie cenówek powinno być dokonane do 5.000 Zl. i musi podlegać sprawdzeniu do 5 minut.

Der Stadthauptmann KUJATH

Rozporządzenia pro ustanowлення максимальних цін на харчі. Недатоване.

Львів'ян основним місцем, де можна було купити харчі. Втім, окупаційна влада намагалася контролювати їхню роботу, зокрема, обмежувати допустиму верхню межу ціни на товари. Наприкінці вересня окремим розпорядженням було встановлено ціни, які оголошувалися можливим максимумом для всіх торговельних місць у Львові. Встановлення вищих цін каралося штрафом до 5000 злотих та закриттям пункту торгівлі на тримісячний термін³⁸.

Та навіть за наявності довозу харчів з-поза Львова та «чорного ринку» продовольча ситуація залишалася настільки незадовільною, що в лютому 1942 р. влада розпорядилася обробити під вирощування продовольчих культур усі вільні земельні площі у місті, а ті ділянки, які перебували у власності міста, передати у відання Міського управління харчування³⁹.

³⁸ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 219. — S. 23.

³⁹ Gazeta Lwowska. — 1942. — 10 lutego — S. 4.

<p>Betr.: Einführung der Zloty-Währung</p> <p>Im Stadtgebiet Lemberg sind ab 15. Sept. 1941 folgende Rubel-Umtauschstellen eingerichtet:</p> <p>Emissionsbank . . . . . Kołomyjskagasse 11 Zentralbank . . . . . Jagiellońskagasse 2 Pulocki-Strasse 58</p> <p>Lewandowska — Lotńska 17 Bogumińska — Czekińska 2 Kleparów — Warszawska 54 Zimozimie — Wulynska 2 Nowy Lwów — „Włosa Stróżka“ 34</p> <p>Kommunalkbank der Stadt Lemberg: Lyczakowska-Strasse 67 Lyczakowska-Strasse 165 Kochanowski-Strasse 30 Jacka-Strasse 7 Sophie-Strasse 11 Kadziśka-Strasse 3 Winiowietzkob-Strasse 3 Dmitri-Borkowski-Str. 5 Hrodetska-Strasse 65 Zolotowska-Strasse 165 Tikarowski-Strasse 61 Walowa-Strasse 9</p> <p>Umtauschstellen für Juden: Kommunalkbank der Stadt Lemberg: Beretinska-Strasse 2 Słoneczna-Strasse 28 Zamaratynowska-Str. 45 Zolotowska-Strasse 75</p> <p>Lemberg, den 8. September 1941.</p> <p>EMISSIENBANK</p>	<p>Відн. впровадження золотової валюти</p> <p>В області м. Львова від 15 вересня 1941 запроваджено ситуаційні станції для виміни рублів:</p> <p>Банк Емісійний . . . . . Костюшка 11 Центро-Банк . . . . . Ягеллонська 2 Потоцького 58</p> <p>Леванівська — Лотська 17 Богуминська — Чекіська 2 Клепарів — Варшавська 54 Зимозиміє — Вулиця 2 Новий Львів — „Вілоша Строчка“ 34</p> <p>Комунальний Банк міста Львова: Личаківська 67 Личаківська 165 Кохановського 30 Яка 7 Софі 11 Кадзіська 3 Виниовіткічоб-ант 3 Дмитр Борковічів 5 Гродетська 65 Жовтківська 165 Токкарівського 61 Валова 9</p> <p>Контори виміни для жидів: Комунальний Банк міста Львова: Беретинська 2 Сонечна 28 Замаратинівська 45 Жовтківська 75</p> <p>Львів, 8 вересня 1941.</p> <p>EMISIJNII BANK</p>	<p>Dot.: wprowadzenia waluty zlotowej</p> <p>W m. Lwowie zostały uruchomione z dniem 15 września 1941 nast. placówki wymiany rubli:</p> <p>Bank Emisyjny . . . . . Kołomyjski 11 Centralbank . . . . . Jagiellońska 2 Potockiego 58</p> <p>Lewandowska — Lotńska 17 Bogumińska — Czekińska 2 Kleparów — Warszawska 54 Zimozimie — Wulynska 2 Nowy Lwów — „Włosa Stróżka“ 34</p> <p>Bank Komunalny miasta Lwowa: Lyczakowska 67 Lyczakowska 165 Kochanowskiego 30 Jacka 7 Zofi 11 Kadziśka 3 Winiowietkich 3 Dmitri Borkowicki 5 Hrodetska 65 Zolotowska 165 Tokarzewskiego 61 Walowa 9</p> <p>Wymiary dla żydów: Bank Komunalny miasta Lwowa: Beretynska 2 Słoneczna 28 Zamaratynowska 45 Zolotowska 75</p> <p>Lwów, dnia 8 września 1941.</p> <p>BANK EMISYJNY</p>
---	---	--

*Розпорядження про запровадження золотого як єдиної валюти.
8 вересня 1941 р.*

Місто відчувало також гостру потребу у непродовольчих товарах, передусім в одязі. Осередками торгівлі непродовольчими товарами стали комісійні магазини. Окремим розпорядженням власників комісійних магазинів зобов'язали вести докладну бухгалтерію, куди вносити номер товару, дату прийняття, прізвище власника, ціну власника та реальну ціну розрахунку⁴⁰.

Грошовий обіг

Від 8 вересня 1941 р. як грошову одиницю для розрахунків запроваджено злотий. Оскільки населення за інерцією використовувало радянські рублі, влада організувала кілька пунктів обміну, де можна було обміняти рублі на злоті, причому для євреїв встановлювалися окремі пункти обміну⁴¹. Обмінний курс було встановлено як «один до одного». Відповідне оголошення перебуває у тісному зв'язку з розпорядженням від 25 серпня 1941 р., яким повідомлялося про поширення золотого як грошової одиниці на територію Дистрикту Галичина. Злотий вводився в номіналах 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 і 500, завдання емісії покладалося на польський емісійний банк. Для дрібних розрахунків дозволялося користува-

⁴⁰ *Gazeta Lwowska. — 1941. — 7 października. — S. 4.*

⁴² *AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 219. — S. 12.*

тися монетами номіналом 1 і 2 копійки, які розцінювалися як заміна монет номіналом 1 і 2 гроші⁴².

Організація побуту в місті

Значну увагу німецькі окупанти приділили упорядкуванню життя Львова після відступу радянських військ. Розпорядженням від 17 вересня 1941 р. дозволялося наклеювати оголошення тільки на стовпах і спеціальних таблицях, натомість заборонялося наліплювати на стінах будинків та огорожах. Порухення розпорядження тягнуло за собою штраф до 1000 злотих або арешт строком до 3 місяців⁴³. Окремим розпорядженням власників будинків та підприємств зобов'язували утримувати в чистоті споруди, які перебували у їхній власності, та прилеглу територію, не допускати туди бродячих тварин, дбати про вчасне збивання бурульок узимку. Порухення цього розпорядження каралося штрафом у розмірі до 5000 злотих; у разі неспроможності оплатити штраф винний підлягав арешту до трьох тижнів⁴⁴.

У вересні 1941 р. відкрилися міські лікарні та школи. 1 вересня 1941 р. розпочала працювати 1-ша міська лікарня внутрішніх хвороб⁴⁵, а 5 вересня 1941 р. розпочалися записи до середніх шкіл Львова. Записи проводилися в школах за місцем проживання майбутніх учнів за умови пред'явлення метрики, свідоцтва про щеплення від віспи, останнього річного свідоцтва зі школи (якщо йшлося не про першокласника) та посвідчення особи батьків або опікунів⁴⁶.

Спеціальним розпорядженням було упорядковано час роботи крамниць та інших закладів. Оголошенням від 25 вересня 1941 р. встановлювалося, що крамниці повинні працювати від 8 години ранку до 19 години вечора, ресторани, кав'ярні і подібні заклади повинні закриватися перед поліційною годиною, перукарні та косметичні салони — о 20 годині. Кіоски мали працювати від 7 до 20 години, молочні крамниці — від 7 до 11 години ранку, фотографічні майстерні — від 11 до 16 у святкові дні, квіткові крамни-

⁴² AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 222. — S. 1.

⁴³ Ibidem. — Spr. 219. — S. 23.

⁴⁴ Gazeta Lwowska. — 1941. — 3 września — S. 4.

⁴⁵ Ibidem. — 4 września — S. 4.

⁴⁶ Ibidem. — 5 września — S. 4.

ці — аналогічно щодня. Також у дообідній час працювали ринки — влітку від 6 до 14 години, взимку — від 7 до 14⁴⁷.

У червні 1943 р. оголошено про правила підключення до міської газової мережі. Згідно з розпорядженням, підключення до газової мережі міг здійснювати тільки зареєстрований в органах влади фахівець за погодженням з центральною газосхемою міста. Самовільне встановлення обладнання каралося штрафом розміром 1000 злотих⁴⁸. Ще від вересня 1941 р. усі, хто володів будь-яким транспортним засобом, були зобов'язані отримати у відповідному управлінні так звану «їздову карту», за ведення якої відповідали одночасно власник транспортного засобу та держслужбовець управління. Будь-які записи в книзі мав право робити тільки службовець, а відсутність книги каралося штрафом розміром у 1000 злотих⁴⁹.

Зовнішнє «онімечення» міста мало демонструвати впевненість окупантів у власних силах та засвідчити успіхи у боротьбі з радянською владою. 14 серпня 1941 р. староста розпорядився зняти і знищити всю радянську символіку на вулицях міста, у тому числі розташовану на приватних будинках. Розпорядження мало бути виконане протягом трьох днів з моменту його появи⁵⁰. 20 серпня наказано усі написи на крамницях та установах виконати німецькою мовою шрифтом «антиква», паралельно подати переклад українською та польською мовами⁵¹. Повна заміна символіки та запровадження німецькомовних вивісок мала постійно нагадувати мешканцям про контроль окупантів над містом.

Ще одним характерним явищем того часу стали навчальні стрільби. Обов'язковим елементом проведення таких стрільб було оголошення про них у газеті. В оголошення зазначалась територія, на якій проводяться стрільби, час їх проведення; по означеній території заборонялося пересуватися. Такі оголошення з'являлися у лютому 1943 р.⁵² та в листопаді того ж року⁵³.

⁴⁷ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 219. — S. 24.

⁴⁸ Ibidem. — S. 18.

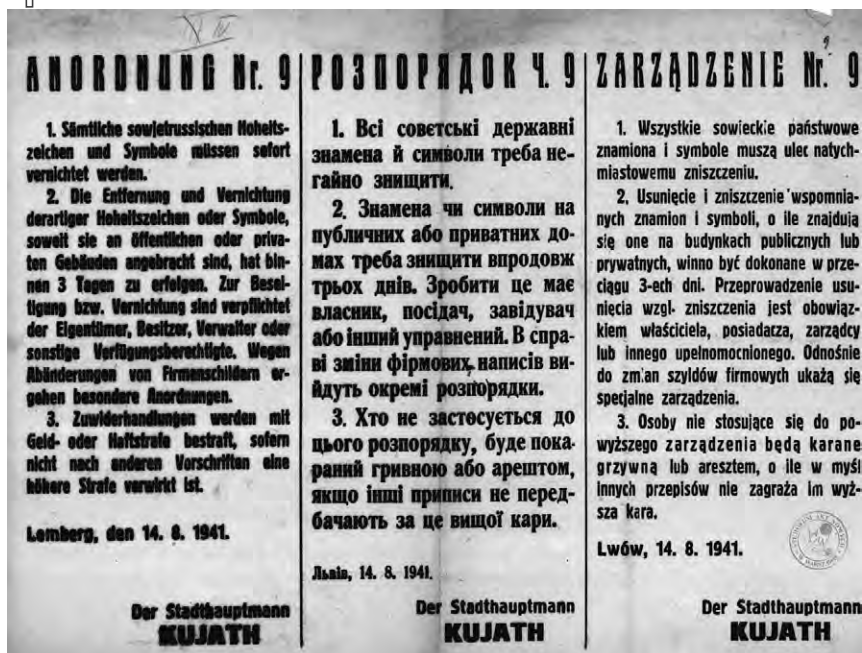
⁴⁹ Ibidem. — Spr. 222. — S. 3.

⁵⁰ Ibidem. — Spr. 219. — S. 9.

⁵¹ Ibidem. — S. 11.

⁵² Gazeta Lwowska. — 1943 — 3 lutego. — S. 4.

⁵³ Ibidem — 5 listopada. — S. 4.

Розпорядження про негайне знищення всіх радянських вивісок та написів і заміну їх німецькими. 14 серпня 1941 р.

Попередження епідемії

Окремою проблемою залишалася медичне забезпечення, зокрема через те, що в умовах війни зростала небезпека поширення інфекційних захворювань. Джерелом поширення інфекцій могло стати гетто, де на обмеженій території була сконцентрована велика кількість людей, що не мали змоги утримувати достатній рівень гігієни або отримувати медичну допомогу. До найнебезпечніших хвороб в тодішніх умовах належали віспа, тиф, туберкульоз, дизентерія. Щоб уникнути епідемії, які, без сумніву, зачепили б і особовий склад окупаційної адміністрації, і війська, які проходили через Львів, окупаційна влада подбала про протидію деяким з цих захворювань. Зокрема, у червні—липні 1942 р. у Львові було проведено загальне щеплення проти віспи, якому підлягали діти 1935 та 1941 років народження, а також усі ті, хто не був щеплений

хоча в текстах оголошень про це не згадується, кампанія вакцинації була заходом для попередження епідемії.

Додатковим запобіжним заходом проти можливого спалаху епідемій була кампанія з винищення щурів, проведена на початку травня 1942 р. До 6 травня 1942 р. усі власники будь-яких приміщень мали їх упорядкувати, прибрати, почистити смітники та місця збору нечистот. 7 травня усі мали розкласти у місцях, де раніше були помічені щурі, заздалегідь приготовану отруту⁵⁸.

Попередження авіаційних нальотів

Постійною проблемою у місті була загроза авіанальотів. Перше розпорядження з приводу можливих авіаційних нальотів з'явилося вже 1 липня 1941 р. Ним наказувалося негайно облаштувати бомбосховища або інші укриття для кожного будинку. Бомбосховища мали бути забезпечені освітленням та вентиляційними щілинами⁵⁹.

11 грудня 1941 р. міська влада розпорядилася затемнювати місто протягом цілої ночі, причому відповідальність за належне затемнення окремо взятої споруди несли її власники, які у разі недостатньо щільного затемнення були повинні сплатити штраф у розмірі до 1000 злотих⁶⁰. Тотальне знесвітлення міста спровокувало дорожньо-транспортні пригоди, тому розпорядженням від 7 лютого 1942 р. було скасовано затемнення для міського транспорту. Але між 22 годиною вечора і 6 годиною ранку затемнення залишалося обов'язковим⁶¹.

Від 1 жовтня 1942 р. мешканці були зобов'язані затемнювати місто щоденно від заходу до сходу сонця, відповідальними за що оголошувалися власники приміщень. Непідпорядкування наказові тягнуло за собою штраф у розмірі до 1000 злотих або ув'язнення⁶².

6 жовтня 1941 р. львів'ян проінформували про порядок оголошення повітряної тривоги. У разі тривоги населення було зобов'язане негайно сховатися в укриттях⁶³. 10 серпня 1941 р.

⁵⁸ *Gazeta Lwowska*. — 1945. — 22 kwietnia. — S. 4.

⁵⁹ *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 220. — S. 7.

⁶⁰ *Gazeta Lwowska*. — 1941. — 11 grudnia. S. 4.

⁶¹ *Ibidem*. — 1942. — 7 lutego. — S. 4.

⁶² *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 219. — S. 26.

⁶³ *Ibidem*. — S. 27.

<p>15. <i>Nov. 12. 1941</i> <i>if anyone has been injured by the bomb attack on the 11th Nov. 1941</i></p> <p>ACHTUNG! ACHTUNG!</p> <p>Obdachlose durch Fliegerangriff</p> <p>Sofortige Notunterkunft — Verpflegung Betreuung und Beratung In allen Fürsorge- und Schadenfragen veranlaßt!</p> <p>FÜR DEUTSCHE UND VERBUNDENE die Auffangstelle der Quartierabteilung beim Wohnungsamt, Wehrmachtstrasse 26 oder die Auffangstelle in der Deutschen Volksschule Nr. 3, Breitengasse 18</p> <p>FÜR UKRAINER UND POLEN die Auffangstelle vom nächsten Polizei- kommissariat.</p> <p>Personal-Ausweis und Dokumente mitbringen!</p> <p>DER STADTHAUPTMANN in Lemberg gez. Dr. HÖLLER</p>	<p>УВАГА!</p> <p>Всі, що в наслідок НА ЛЕТІВ стратили дах над головою</p> <p>негайно одержують приміщення — харчі — вказівки та поради в справах опіки і шкід:</p> <p>Для Німців та союзників збірний місцеві мешканцеві сидіти в жит- ловій Уряді при Wehrmachtstrasse 26 або Німецька народна школа ч. 3, при Брей- тенгасе 18</p> <p>Для Українців та Поляків збірники місцями — найближчі поліцейські комісаріати.</p> <p>Особисті вказівки та доку- менти слід принести з собою.</p> <p>Міський Староста у Львові підп. Dr. Höller</p>	<p>UWAGA! UWAGA!</p> <p>Pozbawieni dachu nad głową z powodu nalotów</p> <p>szkolenia — wyżywienia — rad i porady we wszystkich sprawach dotyczących opieki i szkód</p> <p>udziela natychmiast:</p> <p>Niemcom i sprzymierzonym miejsce zborne oddziału kwatru- nkowego przy Urzędzie mieszkaniowym Wehrmachtstrasse 26 lub w niemieckiej szkole ludowej Nr. 3, Breitengasse 18.</p> <p>Ukraińcom i Polakom miejsce zborne najbliższego komisa- riatu policyjnego.</p> <p>Karty tożsamości i dokumenty osobiste należy przynieść ze sobą.</p> <p>Starosta miejski we Lwowie podp. Dr. Höller</p>
--	--	---

*Вказівки для тих, хто втратив житло внаслідок бомбардувань.
Кінець 1943 р.*

з'явилася інструкція щодо запобігання інфекційним хворобам у бомбосховищах — наказувалося утримувати хворих в окремо відгороджених частинах⁶⁴.

У вересні 1941 р.⁶⁵, 28 лютого 1942 р.⁶⁶ та 20 травня 1942 р.⁶⁷, проводилися тренувальні авіаційні тривоги, які мали навчити населення реагувати у разі справжнього авіанальоту. У липні 1942 р. ще раз повторено заклик серйозно ставитися до повітряної тривоги⁶⁸.

Влітку 1942 р. було оголошено місце збору для тих, хто б втратив житло внаслідок авіанальоту. Німці повинні були збиратися біля будинку житлового управління або німецької народної

⁶⁴ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 9.

⁶⁵ Gazeta Lwowska. — 1941. — 5 września — S. 4.

⁶⁶ Ibidem. — 1942. — 28 lutego. — S. 4.

⁶⁷ Ibidem. — 3 maja. — S. 4.

⁶⁸ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 6.

школи, а українці та поляки — біля найближчого комісаріату поліції⁶⁹. Це ж розпорядження було підтвержене в оголошенні від 8 травня 1943 р., де також наказувалося мати при собі особисті документи та скласти акт про ушкодження житла — якщо у ньому можна ще жити. Якщо помешкання цілковито зруйноване, нове можна було отримати через житлове управління⁷⁰.

Попри те, що заходи, спрямовані на протиповітряну оборону, мали б бути прямим наслідком ситуації на фронті, кореляції між появою розпоряджень і справжньою ситуацією на фронті не спостерігається. Як видно з послідовності дат розпоряджень, усі вони з'явилися у 1942—1943 рр., тобто коли лінія фронту перебувала далеко від Львова. Останнє розпорядження такого роду датується травнем 1942 р., а реальна загроза бомбардування Львова з'явилася тільки в листопаді 1943 р., після здобуття Червоною армією Києва. Авіанальоти почалися навесні 1944 р., перед самим захопленням Львова радянськими військами.

Розквартирування окупаційних військ та адміністрації у Львові

На початку війни виникла потреба розташування військових та забезпечення армії. Військовослужбовців Вермахту інтендантура частково розміщувала у спеціально винайнятих для цього квартирах. У лютому 1942 р. було оголошено про оплату власникам таких квартир на підставі посвідчень про оренду житла. Виплата проводилася від 23 до 26 лютого 1942 р. у приміщенні квартирувальної служби Вермахту за вул. Баторія, 1⁷¹.

У 1944 р., під час відступу німецької армії, у Львові знову з'явилася велика кількість німецьких військових, яких слід було розквартирувати. Очевидно, процес був стихійним, оскільки 10 лютого 1944 р. староство видало розпорядження про те, що військовослужбовці Вермахту могли займати приміщення під помешкання тільки у разі наявності ордеру квартирного управління Головного польового командування. У разі відсутності ордеру власників жител закликали звертатися до військової жандармерії⁷².

⁶⁹ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 220. — S. 15.

⁷⁰ Ibidem. — S. 17.

⁷¹ Gazeta Lwowska. — 1942. — 18 lutego. — S. 4.

⁷² Ibidem. — 1944. — 10 lutego. — S. 4.

Іншою групою, яка гостро потребувала помешкань, були приїжджі з Райху. Щоб їх розташувати, житлове управління Львівського староства у листопаді 1942 р. оголосило про пошук вільних окремих кімнат для німців з Райху за ціною оренди 80 злотих за місяць і вище. Ті, хто мав можливість і бажання здати кімнату, мали повідомити про це житлове управління⁷³.

Переслідування євреїв

Невідомим елементом окупаційної німецької політики на всіх захоплених Третім Райхом територіях було переслідування єврейського населення.

Перше розпорядження щодо євреїв з'явилося 5 вересня 1941 р. Згідно з ним, євреям забороняли покидати місце проживання і переселятися в інший населений пункт, окрім випадків, продиктованих потребами виробництва. Порушникам загрожував штраф у розмірі до 1000 злотих або ув'язнення терміном до трьох місяців, в окремих випадках — вислання в трудовий табір⁷⁴.

Розпорядженням від 12 вересня 1941 р. євреям заборонялося бувати на ринках між 6 і 12 годинами, а робити покупки дозволялося тільки між 12 і 14 годинами, тобто в останні дві години роботи ринку. Порушення цієї норми тягнула за собою штраф у розмірі до 1000 злотих⁷⁵.

Про створення гетто* у Львові було оголошено у листопаді 1941 р. Згідно з цим розпорядженням, єврейській раді належало скласти списки усіх євреїв, які проживали у Львові, та подати їх у житлове управління Львова. Ті євреї, які мешкали поза межами гетто, мали туди переселитися, залишивши свої житла в порядку, а ті українці та поляки, які мешкали в межах гетто, мали виселитися до 14 грудня 1941 р.⁷⁶ Переселяючись, вони могли забрати з собою майно; євреям це було заборонено⁷⁷. Наприкінці листопада розпорядження було уточнене: дільниці міста, відведені

⁷³ *Gazeta Lwowska*. — 1942. — 1 listopada. — S. 4.

⁷⁴ *Ibidem*. — 1941. — 22 września — S. 4.

⁷⁵ *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 219. — S. 15.

* Під гетто відводились територія, що займала ділянки Замарстинова і Клепарова, відокремлена з півдня залізничним насипом, зі сходу — вулицею Замарстинівською, із заходу — вул. Варшавською, а з півночі — берегом р. Полтва.

⁷⁶ *AAN*. — *Zesp.* 540/1. — *Spr.* 219. — S. 29.

⁷⁷ *Ibidem*. — S. 9.

під гетто, мали бути звільнені від місцевого несврейського населення не пізніше 14 грудня 1941 р., усі підприємства і виробництва переносилися в інші райони міста⁷⁸.

Особи, які через особливості організації транспортного сполучення в місті мусили, добираючись на роботу, регулярно перетинати межу гетто, були зобов'язані отримати відповідне посвідчення. Ці документи видавалися у житловому управлінні старостинського уряду⁷⁹.

Після переселення євреїв з усіх районів міста у гетто постало питання їхнього забезпечення. Згідно з розпорядженням від січня 1942 р. для них запровадили спеціальні харчові картки, які видавали у відповідному управлінні на вулиці Фруктовій 9—19 січня між 9 і 13 годиною, причому тільки особисто⁸⁰. На майбутнє усі євреї мали зареєструватися у домоуправлінні своїх житлових будинків у межах гетто⁸¹.

У березні порядок видачі харчових карток для євреїв було ускладнено: з'явилася вимога заповнити два формуляри, куди вписувалися всі дані про мешканців будинку. Картки могли отримати тільки ті, хто був внесений у формуляр, заплативши за це 10 грошів⁸².

Тематика подальших антиєврейських розпоряджень стосувалася контактів між мешканцями гетто та рештою міста. Оголошення від 13 травня 1943 р. регулювало право євреїв на працю. Приватним підприємствам заборонялося приймати їх на роботу, а для державних запроваджувалися певні квоти на працівників-євреїв. Крім того, усі працюючі євреї були зобов'язані мати єврейську робочу картку. У разі невиконання цього наказу застосовувалося стягнення штрафу у розмірі 1000 злотих або ув'язнення на тримісячний термін⁸³.

3 червня 1943 р. спеціальним оголошенням усім мешканцям Львова строго заборонено надавати євреям будь-яку допомогу, зокрема притулок. Всі, хто зауважив євреїв поза межами гетто, мали негайно повідомити поліцію. Власники будинків та садиб несли від-

⁷⁸ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 221. — S. 4.

⁷⁹ Ibidem. — Spr. 219. — S. 29.

⁸⁰ Gazeta Lwowska. — 1942. — 8 stycznia. — S. 4.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem. — 17 marca. — S. 4.

⁸³ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 222. — S. 5.

повідальність за перебування євреїв на підлеглий їм території. Ті, хто допоміг спіймати єврея, отримували грошову винагороду⁸⁴.

***

З наведеного тексту видно, що оголошення дають можливість простежити особливості політики нацистів щодо населення міста Львова. Вони частково зумовлювалися тим фактом, що Львів свого часу знаходився в складі Австро-Угорської імперії, отже, на думку німців, належав до німецького культурного простору. До того ж, на відміну від Сходу України, Захід порівняно недовго перебував під контролем радянської влади, отже, його мешканців не сприймали як «большевиків», з якими належало боротися.

Управління Львовом здійснювала цивільна адміністрація, що означало встановлення порівняно м'якшого окупаційного режиму в порівнянні з, наприклад, територіями Райхскомісаріату Україна, життя в якому повністю підпорядковувалося потребам фронту. Це видно, зокрема, на прикладі покарань за порушення розпоряджень — найпоширенішими були штрафи та ув'язнення строком до трьох місяців. Тільки у двох випадках порушникам загрожувала смерть — через зберігання зброї або військового спорядження⁸⁵ та за переховування євреїв чи надання їм будь-якої допомоги⁸⁶.

Але мета окупантів, незалежно від строгості режиму, була незмінною — максимально використати наявні ресурси на користь Райху та утримувати в покорі місцеве населення, що було закономірною вимогою воєнного часу, оскільки Вермахтові, як і кожній армії в ситуації ведення бойових дій, був необхідний спокійний тил. Тому основні сили нацисти спрямували на облік усіх ресурсів, при розподілі яких пріоритет отримували представники окупаційної адміністрації та фронту.

Кампанія видачі «нерадянських» документів меншанцям міста теж переслідувала мету облікувати наявний «людський» ресурс з метою його використання в разі потреби. Крім того, запровадження різноманітних документів суттєво ускладнювало діяльність учасникам антинімецького спротиву.

⁸⁴ AAN. — Zesp. 540/1. — Spr. 222. — S. 11.

⁸⁵ Ibidem. — Spr. 217. — S. 1.

⁸⁶ Ibidem. — Spr. 222. — S. 11.